

GEOPOLITIKA KAO FAKTOR U ODNOSIMA NACISTIČKE NJEMAČKE I VELIKE BRITANIJE

Obilje dokumenata, zatim program nacional-socijalističke partije, mnogobrojni Hitlerovi govori, intervjui i direktive iz razdoblja od 1920—1945. godine, kao i svi problemi koji se odnose na II. svjetski rat predstavljat će još dugo vremena izazov najrazličitijim interdisciplinarnim istraživanjima. Na tom polju poseban problem predstavlja odnos nacističke partije i nacističke Njemačke prema Velikoj Britaniji. U krajnjoj konzekvenciji ovaj se problem tzv. »engleske politike« Trećeg Reicha koncentrira na još uvijek zagonetni (?) odlazak Rudolfa Hessa u Veliku Britaniju¹ prije napada na Sovjetski Savez. Dilema ostaje otvorena, tj. da li je Hessov lijet u Britaniju bio samo akt jedne poremećene ličnosti (što je službena Hitlerova verzija), ili je ta inicijativa predstavljala posljednji pokušaj Hitlera da ostvari konačnu nagodbu sa svojim »prirodnim saveznikom« (prema »Mein Kampf«-u) kako bi se mogao posvetiti svojoj »historijskoj misiji« tj. rješenju pitanja njemačkog Lebensrauma, zapriječavanju širenja komunizma i provođenju rasističke politike što su — prema Hitleru — uvjeti za njemačko gospodstvo nad svijetom. Ta misao jasno je izražena na kraju »Mein Kampf«-a. Glavni svjedok tog poduhvata, vjeran svom Führeru šuti i vjerojatno on nikada neće reći istinu i to iz jednostavnog razloga: Hitlerov zamjenik od 1933. godine očito je bio odan nacizmu. Priznavanje poraza od strane jačih može se činiti prihvatljivim, jer ličnost pri tome ostaje neokrnjena; ali, *teško je priznati vlastite pogreške i prave uzroke katastrofe.* Mišljenje da je Velika Britanija »prirodni saveznik« nacističke Njemačke i da se može računati na njezinu blagonaklonost pri osvajanju Istoka, nitko nije zastupao toliko koliko Hitler i Hess. Mogućnost ostvarivanja povezanosti jedne velike sile iz Rimlanda (Njemačka) i jedne iz Heartlanda (Rusija) očito je jedna od temeljnih zabluda i pogrešaka nacističke vanjske politike. Iako dilema o pitanju »odlaska« Hessa ostaje otvorena — *skloni smo tvrdnji da je njegov iznenadni lijet u Veliku Britaniju bio izvršen po nalogu Hitlera*

¹ U tekstu se govori i o Vel. Britaniji ali i o Engleskoj, zatim o Sovjetskom Savezu, ali i o Rusiji. Termine »Engleska« i »Rusija« upotrebljavamo kada se želimo više približiti duhu Hitlerovih razmatranja.

i da je zamjenik Führera znao za plan Barbarosa! Shvaćanje nacista o ključnom značenju Velike Britanije za rješenje evropskih i svjetskih problema u savezništvu sa Njemačkom temelji se na krivim i spekulativnim geopolitičkim zasadama. Ove ključne koncepcije vidljive su iz Hitlerovih bilo pisanih radova, javnih nastupa ili tajnih razgovora. Želimo zato u ovom prilogu pokušati analizirati tzv. »englesku politiku« na osnovi »Mein Kampf-a« (1924—1926.), zatim drugog Hitlerovog intervjua R. Breitingu (1931. god.) i kasnijih Hitlerovih javnih istupa naročito iz razdoblja od 1937—1939. godine ili već za vrijeme samog svjetskog rata.

I. Geopolitika i nacizam

Jedna od bitnih značajki nacističke vanjske politike jest njezina velikim dijelom geopolitička razina. To znači da je upravo u rješenju teritorijalnih pitanja (problem životnog prostora) Hitler vidio jedan od najvažnijih zaloga za rješenje njemačkog problema općenito, odnosno za dominaciju germanske rase u Evropi, a zatim i u svijetu. Vidljivo je to i u njegovim istupima prije kao i tijekom teritorijalnih osvajanja u II svjetskom ratu, i to po načinu vođenja rata i postupku sa podjarmljenim narodima kada su teritorijalna osvajanja izazvala katastrofalne posljedice i značila nesreću globalnih razmjera. Krajnji cilj bilo je osvajanje svijeta — to su narodi spontano zapazili i jednodušno osudili takvu osvajačku politiku. Konačni cilj, »Dominium mundi« treba uvijek promatrati u okviru taktičkih i etapnih nastojanja. To znači da i pored podjele svijeta na tzv. Pan-oblasti (što je također etapa prema konačnom cilju) jednu etapu predstavlja i pokušaj savezništva sa Velikom Britanijom, kako bi se tim putem mogao lakše ostvariti cilj kod primjene diplomatskog pritiska i oružane sile.

Za Hitlera vanjska politika (a ona bezuvjetno implicira teritorijalne zahvate) mora »... prije svega imati na umu dužnost da osigura egzistenciju rasi koja je inkorporirana u toj državi i to mora biti učinjeno uspostavljanjem zdrave i prirodne proporcije između broja i rasta stanovništva na jednoj i prostornosti teritorija i njegovih izvora na drugoj strani.«^{1a} Prema Hitleru, zdrava ravnoteža između teritorija i stanovništva znači dovoljno velik prostor na zemlji, koji jedini može osigurati nezavisnu egzistenciju nekog naroda u skladu sa vlastitim prirodnim izvorima (»Mein Kampf« str. 548). A u tom pogledu Njemačka je, navodno, u mizernoj poziciji! Radi toga Njemačka mora da bi si osigurala budućnost postati svjetska sila. Cilj nacional-socijalističkog pokreta je da ukloni sadašnju nesretnu proporciju između stanovništva i teritorija u Njemačkoj (»Mein Kampf«

^{1a} »Mein Kampf«, Hutchison and co LTD, Hurst and Blackett LTD, London 1939., str. 548.

str. 550). Zato je za Hitlera — *stjecanje teritorija jedan od ciljeva vanjske politike nacističke Njemačke* («Mein Kampf» str. 552). Naravno, u isti čas on želi zadati smrtni udarac drugim narodima, tj. porobiti ih. Teritorijalna pitanja bila su, dakle, jedan od glavnih sadržaja Hitlerove vanjske politike, a u tome se *nacizam potpuno rukovodio po načelima geopolitike*, koja je prihvaćena kao službena nacistička vanjsko-politička doktrina. Ta »znanost« trebala je propagirati na pseudo-naučni način nove odnose snaga u svijetu i biti putokaz za praktično provođenje osvajačke politike. Karl Haushofer, pravi alter ego nacističke geopolitike, prihvatio je Kjellenovu organsku teoriju države i Mackinderove postavke o značenju istočne Evrope, Rusije i Heartlanda.² Pored toga, Haushofer je imao veza u Japanu što je također bilo značajno za nacističku Njemačku. U svom tajnom razgovoru sa Breitingom 1931. godine³ Hitler je izrazio svoje mišljenje o geopolitici: *ona je dio kompleksnog znanstvenog studija pojedinih problema pored sadržaja ekonomskog, etničkog i strateškog karaktera*. To je, dakako, velika razlika prema onome što rade Breitingovi dopisnici, koji samo izvještavaju o stavovima određenih krugova Pariza, New Yorka itd.⁴

Slijedeće pitanje koje se postavlja u vezi Hitlerove geopolitičke orijentacije jest smjer nacističkog osvajanja u etapama. Prve odgovore nalazimo već u »Mein Kampf«-u: to su Evropa i evropski Istok, a ne kolonijalna prekomorska politika; Evropa i evropski Istok moraju biti ciljevi njemačke teritorijalne ekspanzije i to prije svega na račun slavenskih zemalja i naročito Rusije. Geopolitički gledano ovakva je orijentacija jasna i to iz više političkih i geopolitičkih razloga:

a) izbjegava se sukob s Velikom Britanijom kao pomorskom i kolonijalnom silom, zatim

b) desničarski krugovi u Britaniji i na Zapadu općenito mogu biti zainteresirani za slabljenje Sovjetskog Saveza, dok si

c) Njemačka osigurava zaleđe prema gvozdenom zakonu nužnosti izbjegavanja okruženja i prednosti rata samo na jednoj fronti; i

d) kolonijalna ekspanzija značila bi osim toga za Njemačku posve izuzetne ratne napore što u procesu etapnog i brzog osvajanja svijeta ne može doći u obzir već radi ekonomskih i bioloških razloga.

To i opet znači da novi teritorij treba najprije potražiti u Evropi! *Međutim, upravo sa jednog šireg geopolitičkog stajališta svojom te-*

² Tri čuvene Mackinderove teze iz 1918. godine glase:

»Tko vlada Istočnom Evropom, vlada i Heartlandom. Tko vlada Heartlandom vlada i svjetskim otokom. Tko vlada svjetskim otokom, vlada i čitavim svijetom!« Za razumijevanje Hitlerove »engleske politike«, ali i reagiranja V. Britanije naročito značenje imaju prva i druga teza.

³ E. Čalić: »Unmasked — two confidential interviews with Hitler in 1931.« Chato and Windus, London 1971. str. 73.

Breiting je bio glavni urednik jednog od najvećih dnevnih novina: »Leipziger Neuesten Nachrichten«.

ritorijalnom orijentacijom prema Istoku Njemačka je učinila jednu od kardinalnih pogrešaka. Naime, igrajući inače posve »opravdano« na kartu antikomunizma Hitler je zanemario ona globalna geopolitička i strateška shvaćanja prema kojima se nikada ne smije dozvoliti da jedna postojeća ili potencijalna velika sila u Rimlandu (Njemačka, Japan ili Kina) ostvari teritorijalnu, ekonomsku ili političku suradnju sa Rusijom koja je dominirajuća sila u evroazijskom Heartlandu, i koji on želi uništiti što prije, dok ne postane velika industrijska sila. U protivnom slučaju došlo bi, prije ili kasnije, do kumulacije dviju izuzetnih prednosti, tj. participacije i u zoni pogodnoj za razvitak pomorske moći i u zoni koja uključuje sve prednosti jednog enormnog kontinenteskog Hinterlanda. Da se Velika Britanija plaši njemačke istočne ekspanzije ogleda se i u činjenici što je dala garancije Poljskoj i ušla u rat poslije njemačkog napada. Situacija se tada, naime, odvijala prema predviđanjima britanskog političkog geografa Mackindera, koji 1918. godine kaže: »Tko vlada istočnom Evropom — zavladat će Heartlandom.« A istočnu Evropu predstavljaju i Poljska i, naravno, i Sovjetski Savez. *Orijentacija prema Rusiji u vjeri da će se Velika Britanija suzdržati od akcije jedna je od ključnih zabluđa nacističke vanjske politike*, pa samim odustajanjem Njemačke od kolonijalnih osvajanja, pomorske politike i antikomunističkom ulogom Hitler ne vodi računa i o svim relevantnim geopolitičkim zakonitostima tradicionalne britanske politike. Budući da Njemačka nije vodila računa o toj uvriježenoj doktrini otočana ona je zagazila u rat vjerujući da će se Velika Britanija držati neutralnom (a to je bila totalna pogreška) s jedne strane jer je nespremna, a s druge strane što moderno oružje omogućava blokadu engleskih otoka i razaranje gradova. Sve su to znali Britanci, pa su ipak izvršili svoje obaveze prema svom savezniku. Oni su bili svijesni da pobjeda Njemačke na Istoku znači, prije ili kasnije, dominaciju jednog barbarškog režima i u samoj Velikoj Britaniji; ona bi se našla suočena sa potencijalima čitave Evrope.

II. Osnove nacističke »Engleske politike«

Već u Hitlerovom »Mein Kampf«-u nalazimo na bitnu okosnicu nacističke tzv. »engleske politike«; naime, za Hitlera — Engleska i Italija su njegovi jedini mogući i prirodni saveznici u Evropi. Naročito značenje za buduće osvajanje ima Velika Britanija. Zato je nekadašnja njemačka orijentacija na industrijsko-trgovačku i kolonijalno-prekomorsku i pomorsku politiku bila »definitivno« odbačena, ona bi inače mogla samo rasplamsati antagonizam sa Velikom Britanijom. Osvajati se može, prema Hitleru, samo u Evropi i to najlakše na račun Rusije uz privolu Velike Britanije, koja je jedini mogući saveznik (»Mein Kampf«, str. 132). Njemačka mora zato napustiti pomorske kolonijalne ambicije i nijedna se žrtva ne bi smjela

smatrati prevelikom da se osiguraju sredstva za ostvarenje prijateljstva sa Engleskom. Ali, pored Velike Britanije »prirodni saveznik« Njemačke mora biti i Italija i to također iz geopolitičkih razloga:

»Ozbiljno i nepristrasno razmatranje dokazuje da su Velika Britanija i Italija one dvije države čiji prirodni interesi ne samo da ne kontrastiraju sa bitnim uvjetima za egzistenciju njemačke nacije, nego su oni u izvjesnoj mjeri sa njom identični («Mein Kampf«, str. 528). I dalje: za Njemačku u Evropi postojati će samo dvije sile »... sa kojima će biti moguće da Njemačka sklopi savezništvo. Te sile su Velika Britanija i Italija («Mein Kampf«, str. 530). Na taj način izvršena je nacistička dioba interesnih sfera u procesu etapnog osvajanja svijeta: Velikoj Britaniji ostaju pomorska moć i kolonije (ali s izuzetkom nekadašnjih njemačkih kolonija), Italija stječe bazen Sredozemlja kao svoj »mare nostrum«, a Njemačka ima slobodne ruke na Istoku tj. na račun Istočne Evrope i Rusije!

Navedeni fragmenti iz »Mein Kampf«-a dovoljno govore da je već u ranoj fazi razvitka nacizma za Njemačku bilo važno osiguranje britanskog savezništva. Međutim, ovakva se politika odlikuje i izrazitim kontinuitetom — vidljivo je to iz Hitlerovog tajnog intervjua sa Breitingom, ali i kasnije kada Führer obrazlaže svoje ciljeve generalima i to u studenom 1937. godine. Kontinuitet nacističke njemačke politike u tom pogledu je očit. Prema tome, taj zakon Hitlerove vanjske politike diktira preispitivanje mogućnosti zbližavanja prije napada na Rusiju. Pošto nema u tom času nikakvog govora, a ni tajnih kontakata koji bi vidno ilustrirali tu želju, treba se upitati je li Hess u tom času jedini koji je ostao vjeran toj utopiji i zato spreman izdati čovjeka koga je on proglasio »bogom na zemlji«, sa kim je pisao »Mein Kampf« i dao toliko ideja pokupljenih kod svog učitelja Karla Haushofera. Mnogi argumenti govore da Hessov odlazak u Veliku Britaniju nije bio pothvat ekscentrika, nego posljednji pokušaj da se utječe na tu zemlju. Da je Hess uspio Hitleru bi to očito dobro došlo, o čemu nema nikakve sumnje.

Bitne značajke Hitlerove »engleske politike« dobro su vidljive naročito iz drugog razgovora sa Breitingom. Ovo je dragocjeni izvor, budući da je intervju trebao ostati tajnom i dan je prije preuzimanja vlasti. Intervju pruža izvanredne mogućnosti za analizu nacizma općenito, a naročito što se tiče diplomatske linije budućeg Reicha. Pri tome je važno naglasiti da ova razmatranja odaju izvjesne konstante u »engleskoj politici« jer i ovdje Hitler naglašava da njegova buduća vlada neće imitirati nekadašnju Kajzerovu kolonijalnu politiku.⁴ Što više, Hitler će predložiti Britaniji zaštitu njenog imperija sa svojim vojnim snagama, a za Veliku Britaniju je to veoma važno zbog oslobodilačkih pokreta i ekspanzije komunizma.⁵ Pri tome je razumljivo da bi Britanija teško mogla prihvatiti ovakav proces, koji

⁴ idem, op. cit. str. 49—50.

⁵ idem, op. cit. str. 50.

u biti znači proces nacističke vojne infiltracije u kolonijama, pa takav stav Hitlera nije drugo nego prva faza u etapnom osvajanju svijeta. Gibraltar, Suez, Aden, Singapur i Hong-Kong kao njemačka uporišta — to je misao i Hitlera i Hessa.

Na jednom mjestu u intervjuu Hitler doslovno kaže: »Moj najbliži suradnik koji je sada sa nama (tj. R. Hess) može vas uvjeriti kako mi čvrsto vjerujemo da moramo biti dugoročni saveznici Engleske. To je bitna garancija za mir u Evropi i svijetu.« To je mišljenje potvrdio i Hess svojom upadicom: »Naš je Führer uvijek inzistirao na tome da Engleska postane naš najprirodniji prijatelj i saveznik«. ⁶ A sve je ovo u skladu i sa shvaćanjima Hitlerovog geopolitičara Karla Haushofera. Ne zaboravimo da je Hess neobično poštovao svog bivšeg profesora i davao mu konkretne zadatke ne samo radi suradnje sa engleskim znanstvenim institucijama, nego mu povjeravao i diplomatske misije. Međutim, prema Hitlerovoj interpretaciji, englesko-njemački kondominij može se ostvariti samo etapnim putem. Prvi uvjet je dati garancije Engleskoj na moru.

U istom intervjuu Hitler nastavlja o tome kako Njemačka »... nema namjere da ugrozi britansko gospodstvo na moru«, ⁷ i kako nema želje da istisne Englesku sa njezinih pozicija moći:

»Mi nemamo primjedbi o tome da se zastava njezinog Veličanstva vije nad Suezom, Singapurom i Hong-Kongom. Neka nitko ne misli da smo mi zavidni prekomorskoj moći Engleske. Nasuprot, ja sam uvijek držao da mi imamo prirodnog saveznika, a njega predstavlja Engleska«. ⁸

Međutim, Hitler se ni tada ne zaustavlja samo na tome iz čega je jasno vidljiv etapni karakter njegovih težnji ka svjetskoj moći: to jest, u slučaju takve smjelosti i drskosti da se intrigira protiv rastućeg njemačkog Reicha, on ucjenjuje i grozi se kako nacional-socijalisti neće respektirati francuske i britanske kolonijalne posjede u svijetu; ako se odbije njegova miroljubiva politika, on će pomoći oslobodilačke pokrete: »Arap i samo čekaju na neke poremećaje«. ⁹

Isto kao ranije u »Mein Kampf«-u Hitler u odnosu prema Zapadu i sada u ovom razgovoru prije svega uveličava »komunističku opasnost«. Zato je upravo Njemačka ta koja mora srediti situaciju u politički, etnički i ekonomski »kaotičnom« evropskom međuprostoru (»Intereuropa«, »Zwischen Europa«). Za Hitlera je to političko razdrobljeni prostor ili »shatter belt«. Samo jaka Njemačka može predstavljati ovdje branu protiv Rusije (ovo, uostalom, nije novost — već je Mackinder 1918. godine govorio o opasnosti koja prijete iz kontinentalnog Heartlanda ostalom »evropskom poluotoku«, a pojam »cordon sanitaire« stvoren je već ranije). Karakteristično je da je poslije I. svjetskog rata u Njemačkoj trebalo porušiti sva vojna utvr-

⁶ idem, op. cit. str. 50.

⁷ idem, op. cit. str. 63.

⁸ idem, op. cit. str. 73—74.

⁹ idem, op. cit. str. 74.

đenja osim onih na jugu i istoku. U svom intervjuu Breitingu Hitler stalno ističe »komunističku opasnost«.

»Mi moramo gledati činjenicama u oči. Jednog dana Sovjetski Savez će biti gigantska sila sposobna da pregazi Njemačku i Evropu«. ¹⁰ Zato će »Zbog političkog razloga Engleska i Italija biti sklone novoj Njemačkoj«. ¹¹ Ali Hitler smatra da će »... izolirati Rusiju prije nego što ona postane opasnost (za Njemačku). Mi ćemo podići antikomunističke snage u svim zemljama. Ako to ne učinimo jednog dana i vojno i politički biti ćemo ugroženi od boljševičke Rusije«; ¹² i dalje: »Engleska i Francuska moraju gledati činjenicama u oči, jer kada jednom Rusija postane velika industrijska zemlja sa svojim rezervama radne snage i svojim geografskim položajem ¹³ ona će postati opasnost ne samo za Reich, nego isto tako i za Englesku i Francusku«. ¹⁴

Očito je antikomunizam ona karta na koju je najprihvatljivije igrati u odnosu prema Zapadu i naročito prema Engleskoj. A ako se tome doda i odustajanje Njemačke od kolonijalne i pomorske politike, onda su to dovoljni razlozi koji ukazuju da su Hitleru u etapnom osvajanju svijeta britansko savezništvo ili neutralnost bili i te kako potrebni već 1933., pa zatim 1938. i 1939. godine i još više u proljeće 1941. godine. Hitler smatra da kada se njemačke snage usmjeruju prema Rusiji da će Engleska i Francuska biti zahvalne Njemačkoj da je prepoznala opasnost na vrijeme. ¹⁵ Njemačka ne misli postati samo brana protiv komunizma, nego da će biti u stanju da brzo i nemilosrdno kolonizira prostrane prostore Istoka. ¹⁶ Pri tome je za Hitlera važno da osvoji nove teritorije koji se kontinuirano nastavljaju na postojeću njemačku historijsku, etničku i političku »regiju jezgre« čime se ostvaruje političko jedinstvo tog novog teritorija sa starijom regijom jezgre, što znači da se radi zapravo o tzv. »teritorijalno kontinuiranim kolonijama« koje su fantastični izvor hrane i sirovina, a ti su prostori onda ujedno važniji za izgradnju buduće svjetske moći, trgovačke i ratne flote, od afričkih ili rubnih azijskih područja.

Hitlerovo osvajanje svijeta ima, dakle, očito *etapni karakter* u čemu mu je 1941. godine ponovno potrebna Engleska.

U tom istom razgovoru sa Breitingom Hitler jasno kaže da Njemačka može sebi osigurati ravnopravnost na moru nakon osvajanja Istoka. ¹⁷ Dakle, i intervju Breitingu kao i »Mein Kampf« pokazuju

¹⁰ idem, op. cit. str. 58.

¹¹ idem, op. cit. str. 61.

¹² idem, op. cit. str. 61—62.

¹³ Misli se tu na značenje Heartlanda i evroazijske kontinentske mase općenito.

¹⁴ E. Čalić, op. cit. str. 62.

¹⁵ idem, op. cit. str. 80.

¹⁶ idem, op. cit. str. 80.

¹⁷ idem, op. cit. str. 74—75.

konstantne misli Hitlera u »engleskoj politici«, pa i to navodi na zaključak da Hessov odlazak u Englesku 1941. godine nije uslijedio običnim briskiranjem Führera, nego da se uklapao u pokušaje kojima je trebalo pridobiti Englesku za svoje ciljeve i zadržati je barem izvan rata.

III. »Engleska politika« u ostalim javnim istupima Hitlera

Hitlerova »engleska politika« i nacistička praksa mogu se u početku 1930-tih godina analizirati i na osnovi njegovih javnih nastupa za partijsku klijentelu: tako 1930. god. u razgovoru sa O. Strasserom, Hitler ističe da »Interes Njemačke zahtijeva kooperaciju sa Engleskom, budući da je to pitanje uspostavljanja nordijsko-germanske supremacije nad Evropom i u svezi sa nordijsko-germanskom Amerikom nad svijetom«. ¹⁸ Isto dolazi do izražaja i u razgovoru sa R. Reynoldsom (dopisnikom Daily Mail-a), kada Hitler ističe da Englezi i Nijemci ne mogu ostati neprijatelji zauvijek, a postojanje Njemačke kao brane komunizma od interesa je ne samo Engleske, nego i svih drugih nacija. ¹⁹ Stara neprijateljstva treba zaboraviti (1931. g.), nacional-socijalistička revolucija uperena je samo protiv komunizma (1933. god.), a rat sa Velikom Britanijom smatra se i kao rasni zločin (1934. god.). Iako Njemačka ima zahtjeva za svojim starim kolonijama, ne postoji ni jedan razlog za konflikt sa Velikom Britanijom (1938. god.), itd.

U listopadu 1939. godine Hitler izjavljuje da i danas vjeruje »... da je istinski mir u Evropi i u čitavom svijetu moguć samo ako dođe do sporazuma Njemačke i Engleske«. ²⁰ U svom govoru u Reichstagu (28. 4. 1939. god.) iako je napao Veliku Britaniju zbog politike okruživanja Njemačke, Hitler izražava svoje divljenje i prijateljstvo prema engleskom narodu. Ako se tome doda i činjenica da je Velika Britanija već 1935. godine brisala versajska ograničenja o ratnoj mornarici Njemačke, ako je na britansko-njemačkim razgovorima (studeni 1937. god. što doznajemo iz tajnog njemačkog memoranduma) došla do izražaja britanska težnja za nagodbom sa Njemačkom i općim evropskim sporazumom, pri čemu se Hitleru čine ustupci i u pogledu kolonija i Istočne Evrope, onda je jasno da nacistička »engleska politika« ima u svojoj osnovici racionalnu geopolitičko-stratešku jezgru, tj. nužnost osiguranja zaleđa. Iz svih tih proklamacija naklonosti prema Engleskoj možemo ocijeniti iznenađenje Hitlera kada mu je Velika Britanija objavila rat.

¹⁸ Baynes N. H.: »The speeches of Adolf Hitler 1922—1939«, Vol II, Oxford university press, London, N. York, Toronto, 1942, »Royal institute of international affairs«, str. 989. I ovdje je važno uočiti etapni karakter u Hitlerovim ambicijama.

¹⁹ idem, op. cit. str. 993.

²⁰ W. L. Shirer: »Uspomina na pad Trećeg Reicha«, Vol. III, Zagreb 1977., str. 29.

U razdoblju 1939—1941. god., tj. od neposrednih priprema za napad na Poljsku do Hessovog »bijega« u Veliku Britaniju, Hitler napreže sve snage da zadrži Englesku izvan sukoba. U travnju 1939. god. Hitler izjavljuje u Reichstagu: »Za vrijeme moje čitave političke aktivnosti ja sam uvijek tumačio ideju bliskog prijateljstva i suradnje između Njemačke i Engleske.«²¹ I onda kada se Britanija već nalazi u ratu neposredno poslije napada na Poljsku, Hitler nudi mir Velikoj Britaniji i Francuskoj. Druga ponuda za mir Britaniji uslijedila je u srpnju 1940. godine.

Razumljivo je da se pri svemu tome postavlja opravdano pitanje o realnosti Hitlerovih ponuda, jer je njegovo isticanje miroljubivosti prema Engleskoj (ali ne i prema Istoku) poznata konstanta. Za razumijevanje ove dvije mirovne ponude od 1939. i 1940. god. nužno je vratiti se na događaje kod Dunkerque-a: naime, kod Dunkerque-a Hitler nije iskoristio sve stečene prednosti i nije uspio totalno uništenje britanske armije. Ipak i mimo tog očitog neuspjeha Hitler još uvijek računa na eventualnu mogućnost mira sa Engleskom! Nakon toga on ponovno govori da je potrebno sačuvati Britanski imperij kao faktor ravnoteže u svijetu, a sve to znači ostavljanje otvorenih vratiju za moguće pregovore o miru. Dakle, sliku je sada moguće kompletirati: isuviše toga ukazuje na realnost Hitlerove »engleske politike« u skladu sa nužnošću osiguranja zaleđa. Pri tome se ne može zaboraviti da je Hitlerov antikomunizam bio i te kako privlačan za desničarski Zapad. I logika je sada jasna — *ako Hitler traži Lebensraum na Istoku, ako se ispuni »Drang nach Osten«, neće postojati »Drang nach Westen«*. A taj »Drang nach Westen« oslobodit će Zapad »opasnosti« koja prijete sa Istoka.

U ovakvoj analizi nužno je također sjetiti se i sviju manifestacija prijateljstva prema britanskim novinarima, športašima na Olimpijadi 1936. godine i svečanom prijemu vojvode od Hamiltona itd., i naročito konstantno obrađivanje engleske javnosti putem radija. Zar da sav taj trud bude uzaludan? Britanska, američka i buduća sovjetska industrija su velika opasnost. Hitler je želio više puta o stvariti kontakte sa Englezima i smatra da nema razloga da se Engleska ne vrati u doba ravnodušnosti u času kada će Wehrmacht okrenuti leđa Atlantiku na račun Istoka. Naš historičar V. Kljaković je ispravno ukazao na letargiju Evrope: »Evropa je gotovo ravnodušno primala ono što se događalo u Njemačkoj: nasilje, militarizaciju, progone Židova, komunista i svih političkih protivnika nacizma. Kao da je pobjeda u ratu (tj. u I svjetskom ratu) uspavala svijest i savjest pobjednika i uvjerila ga da će ova snaga bujanja kada dostigne kulminaciju krenuti na Istok u duhu politike Drang nach Osten — težnja ka Istoku. Time će nesavladivi Zapad ne samo biti pošteđen od njemačke najezde, nego će biti oslobođen opasnosti koja

²¹ Baynes, op. cit., vol. II. str. 1623.

mu prijeti s Istoka. Kakve li kratkovidnosti?«²² A Hitler računa upravo na tu kratkovidnost. To što nije uspjelo Goebbelsu i radio programu (sa spikerima Oksfordskog naglaska) trebalo je da se pokuša sa Hessom, koji je 1936. godine primio u Berlinu sa toliko srdačnosti vojvodu od Hamiltona.

Naravno ovaj način mišljenja osnovan na općim načelima i ulozi geopolitike nije dovoljan da nam pruži konačne dokaze o svim aspektima pozadine Hessovog bijega. Treba taj konkretni kriminalno-politički slučaj ili idealističko-pacifistički poduhvat proučiti sa stajališta medicine, politoloških istraživanja i naročito historijskih analiza da bi se pokušalo dati definitivan odgovor. U svakom slučaju, u vremenu kada se pokušava ekskulpirati Treći Reich i njegove glavešine nije dovoljno ponijeti se sa tvrdnjom kako je Hess napustio i izdao Hitlera.

IV. Pomanjkanje građe za proučavanje slučaja R. Hessa

Ni o pozadini ni o tehničkoj izvedbi Hessove akcije ne bi trebalo očekivati da će se naći bilo kakovi dokumenti ili javiti svjedoci koji bi otkrili zakulisnu igru Hitlera i njegove tajne službe: praksa istraživača u pitanjima Trećeg Reicha je dokazala da su odgovorni za specijalne akcije tajne službe ostavili samo takove dokumente čiji sadržaj može ili treba ekskulpirati odgovorne pred sadašnjim i budućim generacijama. Pored toga, izgleda nitko nije pomislio da ispita pod zakletvom i po sudskom postupku sve one osobe koje su stajale u vezi sa R. Hessom prije puta, bilo da se radi o diplomatskoj pripremi, bilo o tehničkim pitanjima dobivanja aviona, padobrana, adaptacije rezervoara za benzin, zračne eskorte preko Kanala itd.

Da bi akciju Rudolfa Hessa mogli dublje sagledati i objasniti trebalo bi čitav slučaj proučiti interdisciplinarno, pa bi jedna akcija komisije međunarodnog značenja i sastava bila dobar način i put za rješavanje spomenutog zadatka.

ZAKLJUČAK. Moguće je dakle zaključiti:

1. Navedena analiza bitnih elemenata geopolitičke doktrine prema nacističkim koncepcijama jasno ukazuje na kontinuitet Hitlerovih shvaćanja što se tiče »engleske politike« u čitavom razdoblju od pisanja »Mein Kampfa« do napada na Poljsku. Dolazi to do izražaja i u »Mein Kampfu«, intervjuu sa Breitingom i u govorima u vezi ratne krize 1939—1940. god. kao i drugdje.

2. Vrhunac Hitlerove »engleske politike« je odlazak R. Hessa u Veliku Britaniju. Smatramo da postojeći dokumenti, tajni Hitlerovi

²² Predgovor V. Kljakovića spomenutom Shirerovom prijevodu, str. 10.

intervjui i posebno jedna šira geopolitička logika dovoljno govore o tome da je zamjenik Führera otišao u V. Britaniju po zadatku Hitlera da pokuša navesti vodeće britanske krugove na drugačiju politiku prema Trećem Reichu u času borbe protiv Sovjetskog Saveza. Pri tome moguće je, dakako, postaviti jednu vrlo ozbiljnu primjedbu: naime, Hitlerovi javni nastupi najčešće posvema odudaraju od praktične politike, Hitlerova je beskrupuloznost poznata, zbog čega je uvijek opravdano sumnjati u to da li se njegove prave namjere poklapaju sa deklariranom politikom i nisu li akcije važnije od njegovih govora. To, dakako, može vrijediti i onda kada se postavlja pitanje da li javne izjave Hitlera o stvarnom značenju savezništva sa Vel. Britanijom zaista i stoje: međutim, uzimajući svu beskrupuloznost u obzir, ovdje se valja složiti sa Hitlerovim shvaćanjima o Engleskoj kao etapnom savezniku, budući da to jasno potvrđuje jedan geopolitički način mišljenja. Hitleru je u etapnom osvajanju svijeta trebalo sigurno zaleđe na Zapadu kako bi obavio svoju »historijsku misao« na Istoku. Zato se isplati žrtvovati autoritet Hessa koji u Berlinu možda i nije više potreban.

3. Dakako, sve to ima samo *etapni karakter* — njemačka armija, koja bi prema ponudi Hitlera čuvala britanske kolonije od antikolonijalizma i komunizma, očito u daljnjem razvitku ne bi imala samo taj zadatak: a o tome, tj. o vladanju svijetom, jasno se govori u Epilogu »Mein Kampf«-a. Samo u jednoj etapi Velika Britanija je nužna kao saveznik. Pri tome Hitler slijedi određeni geopolitički svjetonazor, ali bitno griješi u jednom ključnom aspektu, tj. *previđa činjenicu da nijedna velika pomorska sila neće dozvoliti zauzimanje evroazijske kontinentske mase (Heartland) od jedne potencijalne velike sile u Rimlandu, kojoj se onda otvaraju mogućnosti za afirmaciju i kontinentske i maritimne moći*. Osim toga, taj režim u Trećem Reichu sa svojim vodstvom na vrhu i srednjoj razini, svojom propagandom i metodama tajne službe pa i tom spektakularnošću puta Hessa ne izaziva povjerenje, nego ukazuje na kriminalno-političke pustolove koje treba uništiti.

4. Međutim, kada je Hitlerova »engleska politika« doživjela slom on se ipak okreće prema Istoku i već to znači pravi početak kraja, onog kraja koji je vremenski definiran momentom kada su nacističke armije prestale napredovati na teritoriju Sovjetskog Saveza, a to je praktički već krajem 1941. godine. Od tada *među zaračenim stranama preostaje samo odnos snaga i vojne moći i ispunjavanje povijesne nužnosti čiji je glavni instrument bila uloga i značenje Crvene Armije*.

5. Ekstravagantnost i nasilje su karakterne crte hitlerizma. Hessov se put uklapa i ideološki i taktički i geopolitičko-strategijski u kontinuiranu ofenzivu nacizma. Za shvaćanje da je on pošao na vlastitu inicijativu nisu dovoljne hipoteze i Hessova šutnja. Dok se sve detaljno ne ispita treba se pokoriti znanstvenoj logici, a ne pričama sa spekulativnom političkom pozadinom kako su Hess i hitlerovci

htjeli spasiti Evropu! Koju Evropu? Evropu konačnog »rješenja« židovskog pitanja i kolonizacije Istoka?

6. Određene pouke iz domene geopolitike vrijede i za suvremeno doba, tj. *određeni oblik geopolitike — kao neogeopolitika*, postoji i nastavlja se, nažalost, i danas. Neogeopolitika je danas predstavljena borbom za interesne sfere i neokolonijalizmom, što je novi izazov svim lijevim snagama u suvremenom svijetu, a u tome naročito i pokretu nesvrstanih zemalja.